

Роман Рахманний

Слово в обороні Лемківщини

Торонто — Канада
— 1974 —

Роман Рахманний

Слово в обороні Лемківщини

Торонто — Канада
— 1974 —

Видання:
КРАЙОВОЇ УПРАВИ
ОБ'ЄДНАННЯ ЛЕМКІВ КАНАДИ

Людина — товариське, суспільне створіння. Жити одинцем — людині тяжко. Людина любить товариство під час праці, на відпочинку, в години дозвілля. Гостинність — одне з кращих ознак людини товариської, суспільної.

Русь-Україна славилась гостинністю, а її мешканці протягом століть були відомі своїм високорозвинутим почуттям товариськості і гостинності. У нашу епоху ледве чи щось змінилося в характері українців. Вони залишилися такими ж, як їхні предки; цією властивістю корисно відрізняються від інших національностей.

Тому не дивуйтеся, коли бачите українців із будь-якої області української землі на спільній нараді чи на спільному дозвіллі. Їхня громадність не є лише наслідком перебування на чужині, це — не лише наслідок почуття туги й ностальгії за своїм рідним краєм, побутом і знайомою атмосферою дружності. Це — природний гін української людини до власного стилю життя, правила якого формувалися принаймні протягом двох тисячеліть. Це — потреба зглибити-пізнати себе при допомозі інших людей. Бо завершеною людиною стає внаслідок пізнання вас іншими.

Те почуття ми маємо сьогодні всі, зібравшись тут на спільну нараду, розраду і гостину — молоді і старі, середнього віку люди й дітвора, давні емігранти і нові поселенці, нащадки тих і тих на цьому просторому північно-американському континенті. І коли ми тепер дружньо розмовляємо одні з одними, коли спільно ділимо наші радощі й нашу журбу, наші надії і нашу тривогу... коли ми однодушно слухаємо верховинські пісні нашої молоді, тоді всім нам — принаймні на коротку мить! — здається, що ми разом вийшли на один верх лемківських Карпат і одним дружнім поглядом пробуємо охопити не тільки нашу страждальну верховинну батьківщину, але й усю Україну.

З її досягами, і з її болями, з її красою, і з її трагедією.

Дійсно, станувши кріпко на невидному верху національної душі, можемо звідтіль розглянути болоче

питання — справу наших земляків, що їх понад 25 літ тому чужинецькі військові та поліційні відділи насильно і незаконно вирвали з прадідних земель та вивезли на чужину.

Те питання треба обмірковувати не відокремлено, саме по собі, але в цілому комплексі всеукраїнських справ — із точки зору всієї України. Але як це зробити нам, коли вид перед нами закривають нам три дерева, що виростили на нашому невидимому верху?

Дерево жалю

А що перше дерево, то наш великий жаль за кривди, заподіяні нашим землякам — рідним і знайомим, братам і сестрам, батькам і своякам, а далі сотням тисяч незнайомим нам, але близьким нашому серцю людям.

Жаль відчутий з приводу чужого горя, це — благородне почуття. Але той самий жаль, у складній ситуації, може притьмарити зір людини, може підірвати рішучість людини та її спроможність розсудливо діяти. Такий жаль — небезпечний, зокрема якщо сісти на березі своєї “вавилонської річки” і тільки плакати за своїм Сіоном.

Розумів це прекрасно Тарас Шевченко, бо в своєму “Заповіті” він остерігав своїх сучасників і майбутні покоління українського народу: “Поховайте та вставайте, кайдани порвіть, і вражою злою кров’ю волю окропіте!”

Шевченко тривожився можливістю, що його земляки підкоряться почуттям жалю і смутку на вид своєї великої втрати, на вид смерти свого провідника-кобзаря розгубляться і втратять свій порив до дальшої боротьби.

Пам’ятаючи Шевченкову пересторогу, ми теж не піддаваймося почуттями жалю, смутку та безнадії, що віє від оманливого зеленого дерева перед нами, на нашому невидимому верху. Тому наша тужлива пісня

Ой, верше, мій верше, зелений мій верше,

Уж ми так не буде, як ми било перше...

нехай не пригноблює, нехай не демобілізує наших душ. Ми радше підхопімо ось ту пісню, що її співає молода лемківська дівчина з-над Пограду:

В зеленім гаю дrevка рубаю,
Аж до Дунаю тріски падають...

Так і ми, в наших душах, рубаймо дерево нашого жалю великого, щоб аж тріски — “велькі і малі” — летіли, падали в Дунай. Щоб дунайською водою вони плили в Чорне море, а далі у гирла рік: Дніпра, Дністра, Богу і Дону.

Нехай ці тріски з дерева нашого жалю пливуть проти хвилі річок по всій Україні та нехай вони будуть наочними свідками нашої пам'яті про тих, кого замучено в концтаборах Талергофу, Дахаву, Авшвіцу, Бухенвальду, по тюрмах Львова, Києва, Криму, Москви і Сибіру. Замучено або розстріляно за те тільки, що вони — ці лемки! — були і почувалися господарями своєї землі, русинами-українцями; за те, що понад усе в світі любили свою верховину.

Рубаймо дерево нашого жалю замашними ударами лемківської сокири, щоб тріски жалю летіли і падали у води Попраду, і Вислока, і Сяну, а звідтіль за водою, щоб плили у Вислу та Буг, а далі в Балтицьке море: нехай вони донесуть нашим братам і сестрам, розпорошеним по чужих землях, вістку від нас: запевнення, що ми їх не забули і що ми готові обороняти їхнє право та їхню правду.

Яке це право і яка це правда?

Ця правда — то право людини жити на своїй прадідній землі, право вибрати собі місце перебування, право визнавати свою віру по своїй уподобі, право трудитися вільно на своїй власності та відати своїм господарським, культурним і політичним життям згідно зі своїми традиціями і своїми прагненнями.

Жива частина живої української нації — верховинські лемки повинні мати таке саме право на власний стиль життя, як його мають окраїнні мешканці інших народів та держав.

Та не тільки лемки! Таку саму велику кривду спричинили чужинці українцям Перемиської землі, Холмщини і Підляшшя. Їх розпорошено по загарбаних чужи-

нецьких землях і вони стали своерідними жидами в розсіянні. Але це останні “жиди”, якщо жидів узяти як символ нації без власного ґрунту. Останні, бо жидівський народ врешті здобув і має свою батьківщину — власну землю, на якій може поселитися кожний жид із будь-якої країни

Такої батьківщини не мають українці з прадавніх окраїнних земель нашої великої Батьківщини: лемко, холмшак, підляшанин і перемишляк. А що сказати про українців поза межами паперової Української Радянської Республіки: в Російській Федерації та в азійських советських республіках! Всі вони під тиском асиміляції, всі вони позбавлені основних прав національної меншости!

Мовчати про долю усіх тих українців — а їх сьогодні мабуть близько 10 мільйонів! — було б негідно. Не боротись за їхні права було б ганьбою на імені всіх нас, що звемо себе українцями, нащадками патріотів і живемо на волі та у великих достатках!

Дерево зневіри

Всі, хто тут прийшов на цю дружню і гостинну зустріч, розуміють цю справу. І здавивши наш виправданий і щирый жаль, чи як сказав поет: “стиснувши серце у долонці”, ми водночас бачимо, що не вся українська вільна громадськість розуміє це питання як слід. Богатом українцям у світі вид на цю пекучу загальноукраїнську проблему — на потребу обороняти права мешканців окраїнних земель України — заслонило дерево зневіри.

Якщо вийти на зелений верх нашого спільного мислення, тоді оте дерево зневіри стоїть на весь свій могутній зріст перед нашими очима. Воно таке високе, його корона така широка і густа, що воно закриває вид на сучасні можливості діяння навіть вдумливішим людям серед нас. Коріння того дерева вросли в ґрунт нашої національної свідомости так глибоко, що нам може здаватися: ця зневіра є частиною української традиції — одним із фундаментів української політики.

І з того дерева чуємо вже не влєсливий шепіт підступного ву́жа, але грімкі голоси перестороги, мовляв: не торкайтеся справи лемків, підляшан, холмщаків, перемишляків та інших окраїнних територій України, бо цим ви руйнуєте “добросусідські стосунки наші з поляками, словаками, румунами, росіянами, білорусами!

Деякі речники деяких українських емігрантських партій з легкої руки відступають “ці крайчики української землі”, загребушим сусідам, щоб, мовляв, “за ту ціну” зберегти під українським контролем основні, корінні українські землі! Ще інші автори дарують територіальну автономію татарам на Криму, але про лемків, холмщан, підляшан і перемишляків не озвуться ні словом.

А тим часом та ціна за “добросусідські стосунки” з неіснуючими політичними партнерами є ціною крові. Ціною, відомою і знайомою кожному, хто навіть побіжно читав історію України.

Хіба не такі самі голоси-поради таких самих псевдомудреців лунали в роки великої визвольної війни за гетьмана Богдана Хмельницького?

Тоді на землях Покуття, Галичини, західньої Волині розвинулось широке всенародне повстання. Тоді навіть за Сяном у горах, аж по Новий Санч і Три Малі Корони, шугали повстанські відділи повстанців лемківських, що знищували польських можновладців і військово-ві відділи польського короля. Вони бо добре тямили, що вони — нащадки предків, які творили українську середньовічну державу: Галицько-волинське Королівство.

А холмщаки і підляшани ще й до наших часів не забули про велику повстанську сокиру.

На руїнах знищеної польськими шовіністами української православної церкви на Холмщині влітку 1938 року місцевий селянин розказував мені про ту сокиру, “воєнний топір великого Богдана”, що “запався в землю” тоді, коли українські козацькі війська почали відступати на схід, за річку Случ. “Коли ця сокира вирине з-під землі на поверхню, якщо її знайде щирий українець, той відвоює право Холмської землі далі належати

до української батьківщини-держави”, — розказував той селянин давній переказ. Йому дерево жалю, на вид ще однієї зруйнованої української святині на українській землі, не притьмарило його розуміння суті української державницької проблеми. Те розуміння має свій глибокий корінь у подіях 1649 року, коли вирішувалось питання кордонів України — самої концепції української держави.

Гетьман Богдан Хмельницький мав цю концепцію: “Прожену ляхів за Вислу!...” Але в колах козацької верхівки перемогла мінімалістична концепція, що згодом прозвучала в пісні: “Знай ляше, що по Случ, то наше...” Співали і не розуміли, що своїм рішенням обмежити свою боротьбу до оборони привілеїв козацького військового стану на звуженій території вони засудили і свою боротьбу на неминучу невдачу. Бо зрікшись Холмщини, Підляшшя, Лемківщини, Галичини і Покуття, керівники козацької української республіки втратили велетенський резервуар своїх сил: західноукраїнські землі з їхнім густим населенням, значними матеріальними ресурсами і, що важливе, з державницькими традиціями.

А в новіші часи! Приблизно пів століття тому, коли утворено Українську Народню Республіку, той підхід до західніх окраїн повторено з такою самою нищівною “логікою” і такими самими наслідками. Бо скільки молодих людей в Україні та в розсіянні на еміграції знає про те, що тоді Західня Лемківщина проголосила свою приналежність до тієї республіки на окремих народніх зборах у Фльоринці 1918 року всупереч переважаючим польським силам?... Мало відомою і мало аналізованою є теж боротьба Сяніччини й Балигородщини за свою єдність із територією новоутвореної української народовладної держави. Подібне можна сказати і про інші землі — Закарпаття, Холмщину, Підляшшя, Білгородщину, Ворожніжчину і Кубань. Всюди там українські патріоти заявляли свою єдність з українською нацією і гинули за ідею тієї державної єдності.

На жаль, у грудні 1918 року військові та політичні діячі Директорії УНР, не звіривши броду, лізли в ту саму воду тієї самої психологічної річки "Случ", що тоді вже звалася Збручем і становила давній кордон між пропавшими імперіями — російською та австрійською. Вони вирішили не вступати у війну з Польщею в обороні західньо-українських земель, бо, мовляв, в УНРеспубліки ледве вистачає сил оборонити корінні українські землі.

Тим часом ішлося саме про корінні українські землі: Перемишль, Сянік, Холм, Львів, Ужгород, Чернівці — видимі символи найстарших українських земель, а втім і про центри прадавньої української культури, центри торгівлі і промислу, що тримали українську націю живою ще довго після розпаду її державної структури. Оборонивши їх від польської та іншої агресії всіма тогочасними українськими силами, можна було утворити сильне і глибоке запілля для українських армійських частин, що стояли в боротьбі проти московсько-ленінської агресії. Зрікшись цих територій насамперед у своїх мислях, керівники української відновленої держави допустили ворога до самих центрів опору та до упадку української держави.

У міжвоєнні роки в українському суспільстві Галичини й Волині майже неподільно володіло переконання, що для українців вистачало зберегти стан власности лише по річку Сян. "Що по Сян, то наше!" — ось яке неписане гасло жевріло у свідомості багатьох патріотів, що їм дерево зневіри закрило вид на всеукраїнську проблему.

Треба було щойно наполегливої діяльності таких лемківських патріотів, як ред. Юліян Тарнович, треба було такого талановитого поета-лемка, як Богдан І. Антонич і визначного географа проф. В. Кубійовича, а врешті теж групи студентів та середнешкільників, щоб врешті на ділі прорвати скляну завісу, яка в українському політичному мисленні відділяла від українського материка прадавню руську-українську територію між Сяном і Попрадом із своєю фортецею — форпос-

том: чотирма українськими селами серед ополщеної околиці — Явірками, Чорною Водою, Білою Водою і Шляхтовою.

Як тоді, так і тепер, причиною такого мислення була зневіра у власні сили. **Дерево зневіри в національні сили свого народу буйно розрослося в наші часи і серед вільних українців.** Тому і сьогодні чуємо голоси “розсудливих політиків українських”, що, мовляв” треба нам забути про наших земляків, розсіяних по чужих землях і позбавлених основних прав національної меншости. Дійшло вже до того, що навіть географічну карту України, опрацьовану патріотичними українцями в Америці, накреслено в дусі саме тієї зневіри: ця карта не охоплює української етнографічної території, а тільки територію, що її визначив Україні московський поневолювач у межах УРСР.

Тож спільно рубаймо те дерево зневіри насамперед у наших власних душах, бо воно не дозволяє нам бачити білого світу і всіх речей такими, якими вони є. А що важливіше: не дозволяє нам мислити і діяти гідно, як люди гідної національності.

Дерево лицемірства

Трете дерево, яке височить на зеленому верху нашого мислення, зветься дерево лицемірства, чужинецького і рідного українського. Те дерево кормиться соками наукової, дипломатичної і політичної аргументації, якою дехто підпирає свої пояснення того, чому зокрема лемків виселено з їхніх прадідніх земель, чому зруйновано їх матеріально, чому багатьох з них знищено фізично, а їхніх нащадків віддано на наругу і поступову асиміляцію.

Звичайно подають, як безпосередню причину того виселення, діяльність відділів Української Повстанської Армії на території не лише Лемківщини, але й Перемищини, Холмщини і Підляшшя.

Доволі дивний аргумент спізненого видання. Адже під кінець другої світової війни, у 1945 році, та в першому повоєнному році ми часто читали і чули заяви

політиків Польщі, Сов. Союзу, Чехословаччини й інших країн московської сфери впливу, що на всій території, заселеній українцями, знищено організований повстанський рух або не допущено до його розвитку. Якщо офіційно вони призналися до існування окремих “банд”, то зараз після цього додавали, що ці збройні групи не мали підтримки місцевого населення.

Як же ж це сталося, що за ці “відірвані від населення” незначні групи непідкорених українців, які переходили з місця на місце, довелося покарати кількасот тисяч осіб мирного населення, “непричетного до діяльності тих збройних груп?” Та ще й насильним виселенням усіх на чужу територію, без права масового поселення і без права повороту на свої ґрунти!...

Така офіційна аргументація, звичайно, не витримує жодної критики. Вона ґрунтується на фальшивих даних про дійсність на території Лемківщини і в нелогічних міркуваннях державних лицемірів. Бо ми знаємо, що українські повстанські відділи розпочали діяти на Лемківщині, Перемищені і частинно на Холмщині щойно тоді, коли життя і майно тамтешніх українських мешканців попало під загрозу з боку польських боївків і відділів польської Армії Крайової. І ті, і ті прагнули викоренити українське населення з українських окраїнних земель та “заокруглити державний стан власности” в кордонах, що їх подарував Варшаві кат України і кат Польщі: Йосиф Сталін — керівник шовіністичного московського правління.

Виселення українців із прикордонних районів Східної Польщі — до Советського Союзу або на захід — пляновано майже з перших днів постановля комуністичної польської республіки. Концепцію такої розв'язки українсько-польських суперечок за спільний кордон накреслено в основі ще під час переговорів у Тегерані 1943 року, а завершено в Ялті 1945 року, бо саме там — у Ялті! — визначено польсько-советський кордон вздовж т. зв. лінії Керзона. Це лінія, що її лицемірні дипломати і державні діячі Заходу пробували накинати українському народові — без його відома — ще

1919 року і таким чином перерізати живий організм української нації на користь Польщі та большевицької Росії. Ціною української крові.

Як тоді, так і в Тегерані та в Ялті знехтовано волю українського населення. Ніхто не питався українців Лемківщини, Перемищини, Холмщини і Підляшшя, в межах якої державної структури вони хотіли б жити. А це був час ніби гуманного трактування волі населення, на відміну від... "негуманних версайських трактатів".

Українське населення тих окраїнних земель потрактовано, як німу тварину, що її можна безкарно переводити з однієї загороди в іншу.

Тому ми мусимо сьогодні на весь голос підкреслити, що: за нещастя, яке впало на голови наших братів окраїнних західних земель, морально відповідають теж тогочасні політики демократичного Заходу, а перед трибунал за злочин переселення їх повинні стати керівники Польщі та Росії.

Українські повстанці (відділи яких зміцнилися молодими людьми Лемківщини, Перемищини і Холмщини на знак протесту проти такої політики геноциду) обороняли українське населення перед великодержавною сваволею і сваволею самозванчих капітанів, які хотіли "очистити польську територію від небажаного елемента". Хоч і які скромні були сили УПА, порівняно з військовими силами берутівської Польщі та її покровителя Росії, то всетаки оборонні заходи УПА мали реальне значення військово-політичного протесту проти московсько-варшавської змови. Світ чув відгомони тієї оборони, а тепер визнає, що тегерансько-ялтські домовлення були антинародніми.

Населення Лемківщини, Перемищини і Холмщини з вдячністю приймало охорону своїх вояків і показувало свою вдячність у міру своїх скромних спроможностей: даючи нічліг утомленим воякам, ділячися з ними своїми скромними запасами харчів. Невже інакше повели б себе англійці, французи, американці, шкоти, шведи чи китайці у подібній ситуації? Адже відомо,

що, “коли твій брат голодний, ти не кинеши йому каменя, а якщо він попросить кусок риби, ти не подаси йому гадюки”. Було б проти всяких людських почуттів не показати морального зв'язку з борцями, які забезпечували вам принаймні один день чи одну ніч безпеки від убивників — приватних і державних. Тож масового переселювання не можна виправдати цією поведінкою населення. Масове виселення українців Лемківщини, Посяння і Холмщини ніщо інше, як результат плянованого і здійсненого геноциду на сталінський і гітлерівський зразок.

А втім, багато з нас були свідками загибелі українських інтелігентів на Лемківщині, Перемищені та Холмщині ще до часу повстання УПА чи взагалі будь-якої української збройної боротьби. Можна списати довгий реєстр імен українців, яких убито на тих землях ще в роки 1940-1942, коли про УПА ніхто там не чував.

Облудно християнський і облудно гуманний Захід “аргументом про діяльність українських повстанців” тільки прикриває свою моральну співвідповідальність за той геноцид, за свою співучасть у злочинах Москви. Кремлівські пропагандисти цим же дірявим аргументом прикривають махінації кремлівських керівників, які кривавими шматками української етнічної території заплатили своїм вислужникам у Варшаві за їхню ганебну співпрацю у знищенні польських патріотів в ім'я марксистсько-ленінської доктрини.

Але дерево лицемірства, що своїм галуззям прикриває махінації великодержав за кошт малих народів, кормиться соками теж совето-української негідности. Київський уряд і компартія України ні разу не виступили в обороні українців, що їх нелюдяно скривджено буквально на порозі київських можновладців.

Київський уряд УРСР зве себе суверенним урядом української комуністичної держави, побудованої на т. зв. гуманних ідеях марксистсько-ленінської рівноправности всіх народів.

Де ж тут гуманність? Де ж тут українськість, якщо київські лідери постійно примикають очі на всі без-

прав'я всесоюдної влади супроти українців у межах Російської Федеративної Республіки. Крім того, вони ні разу не засудили самовільного Сталінового рішення про віддачу Польщі Засяння і Забужжя, хоча про сталінські злочини і помилки багато дечого сказано після офіційної десталінізації 1956 року.

Тому сьогодні ми формулюємо виразно наш закид київським чиновникам: "ви всі без винятків співвідповідальні за знищення Лемківщини, Перемищини, Холмщини і Підляшшя!"

Своєю мовчазною співучастю в тому злочині київські республіканські та партійні керівники перекреслили себе як українці та показали себе традиційними "рабами, підніжками Москви, варшавським сміттям", згідно з шевченківською дефініцією ролі таких чиновників.

В цьому дусі нехай пролунає і наша спільна резолюція, бо тоді вона духовно пов'яже нас і з нашими братами в Україні та у розсіянні в Польщі. Вони бо мислять подібно, як і ми, а в окремих нецензурованих публікаціях, що ходять з рук до рук у відписах, вони подібно осуджують своїх офіційних керівників у Києві.

На наші виступи вони відгукуються щиро і сміливо, прямо і непрямо, підтверджуючи правильність нашого ставлення справи.

Я особисто переконався в цьому, коли дізнався про відгук на два свої нариси, що стосувалися сучасних кордонів України та населення українських окраїн, загарбаних сусідами. У статті "Українська міжнародня політика з позиції реальної сили" (1963) я виразно зазначив, що "кордони України в теперішньому вигляді слід вважати майже мінімальними, поскільки вони не охоплюють таких українських земель, як Холмщина, Перемищина, Лемківщина, Пряшівщина, Таганріжчина і Кубань".

У другій статті (з 1965 року) я висунув закид київському урядові УРСР за негідне занедбання справи українців у Польщі, Росії та в Чехословаччині. Американські державні кола та різні урядові особи інших

країн Заходу поцікавилися тим питанням. Тільки київський уряд промовчав його. Не зрушився він із своєї буддійської непорушності навіть після того, як Іван Дзюба у своїй праці "Інтернаціоналізм чи русифікація?" (1966), розширеними аргументами, наочно показав на бездушну інертність головачів уряду і компартії УРСР у відношенні до української меншости в Росії та в інших т. зв. комуністичних державах.

Тим часом пересічна українська людина відгукнулася **дійово** на ці голоси. Згадані нариси переписувано ручно або на машинках у різних областях України і в Казахстані. А один українець із Східньої Пруссії в Польщі написав буквально таке в листі до автора "Думи про наймолодшого брата":

"Я прочитав цю книжечку і довго думав про все. Мені здається, що ви, українці в Канаді, Америці та інших краях Заходу, повинні виконувати ролю **найстаршого** брата, бо справжній найстарший український брат у Києві відрікся нас... Ви маєте засоби, ви маєте вплив на свої уряди, і у вас є добра воля допомогти нам..."

Не можна сказати ясніше і виразніше. Ми справді могли б допомогти нашим братам у новочасній поганській неволі. Товариства "Організація Оборони Лемківщини" та "Об'єднання Лемків Канади" багато зробили для того, щоб розпропагувати справу переселених і гноблених лемків у Польщі. Нема сумніву, що ці протести мали деякий вплив на варшавський режим, який малі полегші для українців у Польщі зробив зовсім певно під тиском громадської думки світу.

Однак сьогодні треба ваше діло розширити так, щоб своєю патріотичною діяльністю охопити всі окраїнні землі нашої Батьківщини. Треба витворити рух оборони українських окраїнних земель і їхнього населення за право тих українців повернутися в родинні сторони і за право жити там власним життям. Притягнути до цього руху всіх, хто походить з тих земель і відчуває зв'язок з тим населенням. Це регіоналізм благородного зразка. Не забудьмо теж і про тих наших братів, які

звуть себе русинами, і знайдімо шлях до їхніх сердець в ім'я спільної справи: оборони прав нашої людини, яку європейські колоніялісти трактують гірше ніж вони трактували колись негрів у центрі Африки. При спільній дії в ім'я гідної справи ми теж збережемо нашу особисту гідність.

**
**

Ми спільно з вами, читачу і слухачу, вийшли на зелений верх нашого спільного національного мислення і поглянули на проблему оборони Лемківщини з всеукраїнської точки зору.

Три дерева — дерево жалю, дерево зневіри і дерево лицемірства — закривали нам наш кругозір. Ми сміливо зрубали **дерево жалю** і так спом'янули наші жертви на території нашої вужчої батьківщини. Ми зрубали **дерево зневіри** у власні сили та безжалісно розторожили **дерево лицемірства**, чужоземного й українського.

Тому ніщо вже: ані сльози, ані тривога, ані облуда! — не закриває нам виду на страшну, але не безвиглядну українську дійсність. Ми знаємо, що в нас є скромні, але власні сили до праці; є й люди щирої посвяти для святого діла. Ми впевнені, що своєю діяльністю в обороні наших братів з окраїнних земель ми виправимо історичний календар і водночас зміцнимо хребет українства в світі.

Ось чому з іншими почуттями вже можемо співати прадавню лемківську пісню:

Ой верше, мій верше, зелений мій верше!

Уж ми так не буде, як ми було перше!

Бо спільне зусилля у спільній боротьбі за спільну справу перетворило нас у повноцінних людей. Ми вже не будемо такими, як ми були перше, бо нерішучість і невпевненість уже за нами. Ми зглибили-пізнали себе самих і відкрили себе іншим людським істотам, які — пізнавши нас — також гідно житимуть і діятимуть разом з нами: не для себе, не для нас, але для визволення тих, що постраждали найбільше з нас усіх.

Roman Rakhmanny

Toronto
-1974-